

Kristīne Zīle, *Mg. iur.*

Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte, Latvija

MANTOJUMA PIENĒMŠANA AR INVENTĀRA TIESĪBU

ACCEPTANCE OF INHERITANCE VIA EXERCISE OF INVENTORY RIGHT

Summary

In accordance with Article 708 of the CL, an heir can release himself of the obligation to be liable for debts of the deceased by his own property, if he exercises the inventory right, i.e., if within the statutory term he prepares an inventory list of the whole inheritance. It could mean that, in order to avoid excessive loss after the acceptance of inheritance, an heir must express his will to accept inheritance via inventory right. However, the current legal framework is vague and controversial, and it does not allow the heir to fully benefit from this legal concept, for example, there is no clear understanding of what particular actions an heir must take during the term set by the law for exercise of inventory right. Moreover, the current legal framework requires an heir to make the decision on acceptance of inheritance via use of inventory right even before it is possible to review the respective inventory list, because the inventory right must be exercised within two months from opening of the inheritance.

Atslēgvārdi: mantojuma pieņemšana, inventāra tiesība, inventārs, termiņš

Keywords: acceptance of inheritance, inventory right, inventory list, term

Ievads

Saskaņā ar Civillikuma (turpmāk – CL) 382. pantu, “mantojums ir kopība, kurā ietilpst visa kustamā un nekustamā manta, kā arī citiem atdodamās tiesības un saistības, kas mirušam vai par mirušu izsludinātam piederējušas viņa patiesās vai tiesiski pieņemamās nāves laikā”¹. Pat manta, kas mantojuma atklāšanās brīdī, mantojuma pieņemšanas termiņa laikā vēl neietilpst mantojuma masā, pieder mantojumu pieņēmušajiem mantiniekiem,² jo viņi, būdami universālsukcesori, it kā turpina mirušo personu. Universālā sukcesija ir romiešu tiesību princips, kas nozīmē mantinieku iestāšanos mantojuma atstājēja tiesību un pienākumu kopumā kā vienā veselā vienībā, it kā turpinot nomirēja personu³. Tādējādi mantinieks, pieņemot mantojumu, iegūst ar vienu aktu visu nomirēja mantu, viņa tiesības, dažādus prasījumus, kā arī nesamaksātos

¹ Civillikums: LV Likums. 28.01.1937. Valdības Vēstnesis, 22.02.1937., Nr. 42.

² LR AT 1995. gada 27. marta Plēnuma lēmums Nr. 1 “Par likumu piemērošanu mantojuma lietās”. Grām: Latvijas Republikas Augstākās Tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990–1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas v/u Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 73. lpp.

³ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 173. lpp.; Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 15. lpp.

parādus, kas kā mantojuma pasīvā daļa var dažreiz pat pārsniegt aktīvo daļu [...].⁴ CL 705. panta 1. daļa paredz: “[a]r mantojuma iegūšanu uz mantinieku pāriet, līdz ar mantojuma atstājēja tiesībām (702. un turpm. p.), arī visas viņa saistības, izņemot tīri personiskās”, tāpēc “[m]antojuma atstājēja kreditoriem jāgriežas ar saviem prasījumiem pie mantiniekā, kuram, ja no mantojuma nepietiek, jāsamaksā parādi no savas paša mantas [...]” (CL 707. pants). Šī iemesla dēļ nereti mantiniekiem nākas secināt, ka pretēji gaidītajam mantojuma pieņemšana ir radījusi lielākus izdevumus nekā ieguvumus, jo izrādās, ka mantojuma atstājēja parādi pārsniedz iegūtā mantojuma vērtību. “Tādēļ praksē par pārgalvīgiem tiek uzskatīti tie mantinieki, kuri, nenoskaidrojot mantojuma masu, pieņem mantojumu vai atraida to. Pirmie, iespējams, pārņem mantojuma atstājēja parādus, kas pārsniedz mantojuma masas vērtību, tā radot sev finansiālus zaudējumus. Savukārt otrajiem pastāv varbūtība vēlāk to nožēlot, tā kā mantojums bijis viņiem finansiāli izdevīgs.”⁵

Izredzes iegūt mantojumā vairāk parādu nekā mantu, turklāt, mantiniekam apziņoties, ka tie būs jāatlīdzina no savas mantas (*ultra vires hereditatis* “pāri mantojuma iespējai”), bija iemesls, kāpēc, jo īpaši Romas valsts pēdējā posmā, mantinieki vilcinājās pieņemt mantojumu vai vispār atturējās no mantojuma pieņemšanas. Tāpēc Justiniāna laikā atļāva mantojumu pieņemt pēc iepriekšēji sastādīta mantas un parādu saraksta – inventāra saraksta (*beneficium inventarii*). Šajā gadījumā mantinieks atbildēja kreditoriem tikai pēc saraksta pieņemtā mantojuma apmērā (*intra vires hereditatis* “mantojuma iespēju robežās”). Būtībā tas nozīmēja universālās sukcesijas principa neievērošanu.⁶ Līdz ar to jau romiešu tiesību laikā tika rasta iespēja mantiniekiem pārmērīgi neapgrūtināt sevi ar mantojuma atstājēja parādu slogu, kaut arī tādējādi notika atkāpšanās no mantojuma universālsukcesijas principa.

Civillikumā ir turpināts romiešu tiesību princips ļaut mantiniekiem ierobežot savu atbildību par mantojuma masā ietilpstošajiem parādiem – CL 708. pants paredz, ka no uzliktā pienākuma atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem ar savu paša mantu mantinieks var atsavināties, ja viņš izlieto inventāra tiesību, t. i., sastāda likumā noteiktā laikā visa mantojuma inventāru. Savukārt, saskaņā ar CL 711. pantu, mantinieks, kas pieņēmis mantojumu ar inventāra tiesību, atbild par mantojuma atstājēja parādiem un citiem prasījumiem pret to tikai šā mantojuma apmērā [...].

Inventāra tiesības būtība un saturs, izpratne teorijā un praksē

Saskaņā ar CL 696. pantu, mantot acinātām ir tiesība, iekams viņš izteic savu gribu par mantojuma pieņemšanu, pārliecināties par tā sastāvu. Nenoliedzami, ka “[m]antinieka interesēs ir zināt mantojuma sastāvu un vērtību, jo var gadīties, ka mantojuma pasīvs (viss, kas samazina mantojuma vērtību) pārsniedz aktīvu (visu to, kas sastāda

⁴ Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977, 173. lpp.; Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002, 173. lpp.

⁵ Damane L., Zīle K. Mantojuma masas būtība un sastāvs, tā izpratnes problēmjaudājumi. Grām: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 141. lpp.

⁶ Kalniņš V., 192. lpp.

un vairo mantojuma vērtību)”⁷. Ir atzīts, ka mantniekam, lūdzot uzaicināt pieteikties trešās personas pieteikt savas tiesības un prasības, ir dota iespēja noskaidrot parāda lielumu un dota iespēja neizpildīt nepieteiktās un mantniekam nezināmās saistības⁸. “Pēc parāda lieluma noskaidrošanas mantnieks var izlemt vai nu atraidīt mantojumu, vai arī pieņemt ar vai bez inventāra tiesībām.”⁹ Minētais liek domāt, ka mantniekam pirms mantojuma pieņemšanas ir tiesības noskaidrot mantojuma masas sastāvu un pēc tam izlemt par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu, bet, izlemjot par labu mantojuma pieņemšanai, pieņemt to ar vai bez inventāra tiesības. Diemžēl, iedziļinoties tiesību doktrīnas un tiesu prakses nostādnēs, nav secināma šāda vienota izpratne, turklāt ir konstatējama arī materiālo un procesuālo tiesību normu nesaskaņotība. Līdz ar to ir noskaidrojams, kā mantnieks var uzzināt mantojuma masas sastāvu, kad tas ir darāms un kad mantnieks var ierobežot savu atbildību par mantojuma atstājēja parādiem.

Saskaņā ar CL 708. panta pirmo daļu, no pienākuma atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem ar savu paša mantu mantnieks var atsvabināties, ja viņš izlieto inventāra tiesību, t. i., sastāda likumā noteiktā laikā visa mantojuma inventāru. Savukārt CL 709. pants paredz, ka mantniekam, kas grib izlietot inventāra tiesību, ne vēlāk par diviem mēnešiem no ziņu saņemšanas par mantojuma atklāšanos jāvēršas pie notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru tiesu izpildītājam pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos – bāriņtiesai.

Profesors Vladimirs Bukovskis, atsaucoties uz Baltijas Vietējo Civillikumu kopojuma 2633. pantu, ir norādījis: “Latvijas rietumdaļā ir iespējams pieņemt mantojumu ar inventāra tiesībām (*beneficium inventarii*), kas dod mantniekam tiesību iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu.”¹⁰ Uz inventāra tiesībām kā tiesībām iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu ir norādījis arī Konstantīns Čakste¹¹, un līdzīgi inventāra tiesību definē arī mirtiesnesis Rihards Mitans: “Ar [inventāra tiesību] ir jāsaprot mantnieka tiesība pirms mantojuma pieņemšanas iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu, sastādot atstātā mantojuma inventāru.”¹² “Civillikums, izņemot Latgali, līdz jaunā Civillikuma piemērošanai, atļauj pieņemt mantojumu ar inventāra tiesībām, kas dod mantniekam tiesību iepriekš iepazīties ar mantojuma sastāvu. Šādas mantojuma pieņemšanas sekas ir tās, ka mantnieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem tikai mantojuma vērtības apmērā.”¹³

Arī jaunākajā juridiskajā literatūrā ir atzīts, ka ar inventāra tiesību saprot mantnieka tiesību pirms mantojuma pieņemšanas iepriekš iepazīties ar tā sastāvu (veikt inventarizāciju).¹⁴

⁷ Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.–840. pants). Tiesu namu aģentūra, 2012, 128. lpp.

⁸ Ibid.

⁹ Ibid.

¹⁰ Bukovskis V. Civilprocesa mācību grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933, 725. lpp.

¹¹ Čakste K. Civilprocess. 1937.–1940. gada lekcijas. Rīga: [b. i.], 173. lpp.

¹² Mitans R. Inventara tiesība. Pašvaldības darbs. Latvijas pagastu darbežu biedrība, 1939, Nr. 1, 2. lpp.

¹³ Drande J. Mantojuma lietu kārtošana. Rīga: Zemnieku domas, 1937, 39. lpp.

¹⁴ Gencs Z., 180. lpp.

Attiecīgi ir secināms, ka tiesību doktrīnas ieskatā inventāra tiesība var kalpot kā instruments mantiniekam, lai tādējādi mantinieks pirms mantojuma pieņemšanas varētu apzināt un izvērtēt mantojuma apmēru. Kopš 2003. gada 1. janvāra mantojuma lietas Latvijā kārtoti zvērināti notāri saskaņā ar Notariāta likuma¹⁵ un 2008. gada 4. augusta Ministru kabineta noteikumu Nr. 618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”¹⁶ (turpmāk – Noteikumi) normām. Noteikumu 89. punkts paredz – ja mantinieks pirms gribas izteikšanas par mantojuma pieņemšanu vēlas iepazīties ar mantojuma sastāvu, mantojuma lietu uzsāk, pamatojoties uz mantinieka iesniegumu par izsludināšanu vai uz kādu citu Notariāta likuma 251. pantā minēto mantošanas iesniegumu; iesniegumā ietver lūgumu, lai zvērināts notārs uzdod tiesu izpildītājam vai bāriņtiesai sastādīt inventāra sarakstu. Tādējādi ir redzams, ka procesuālajās normās ir nostiprināta tiesību doktrīnā izplatītā izpratne par inventāra tiesības izmantošanu.

Tomēr ir izteikti arī atšķirīgi viedokļi. Tā, piemēram, *Dr. iur.* Rolands Krauze ir atzinis, ka pieteikums par inventāra tiesību pielīdzināms gribas izteikumam par mantojuma pieņemšanu¹⁷. Līdzīgi paudusi arī tiesu prakse, norādot, ka inventāra tiesību var izmantot mantinieks, mantojumu pieņemot¹⁸. Turklāt nu jau spēku zaudējušo MK noteikumu Nr. 1009 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”¹⁹ 93. punktā bija norādīts – ja mantinieki vēlas izlietot inventāra tiesību (Civillikuma 709. pants), zvērināts notārs no viņiem pieņem iesniegumu par mantojuma pieņemšanu, kurā norāda, ka viņi mantojumu pieņem ar inventāra tiesībām.

Ir nepārprotami redzams, ka gan šī norma, gan AT Plēnuma lēmums, gan *Dr. iur.* R. Krauze pieturējušies pie viedokļa, ka inventāra tiesība ir pakārtota mantojuma pieņemšanas faktam. Proti, lūgt izmantot inventāra tiesību un līdz ar to lūgt inventāra saraksta sastādīšanu var tikai un vienīgi mantinieks, mantojumu pieņemot, un inventāra tiesības institūts nevar kalpot tikai un vienīgi mantojuma sastāva apzināšanai²⁰.

Šis jautājums analizēts arī nesenākā tiesu praksē, tiesai atzīstot, ka: “[..] inventāra tiesību var izmantot tikai mantinieks, mantojumu pieņemot, tad lūgums notāram sastādīt inventāru Civillikuma 709. panta kārtībā nevar tikt iztulkots savādāk, kā gribas izteikums pieņemt mantojumu ar inventāra tiesību.”²¹

¹⁵ Notariāta likums: LV Likums. 01.06.1993. Latvijas Vēstnesis, 09.07.1993, Nr. 48.

¹⁶ Ministru kabineta noteikumi Nr. 618 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”: MK noteikumi. 04.08.2008. Latvijas Vēstnesis, 22.08.2008., Nr. 130 (3914).

¹⁷ Krauze R. Mantojuma pieņemšana. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/53095> [aplūkots 18.05.2019.].

¹⁸ LR AT 1995. gada 27. marta Plēnuma lēmums Nr. 1 “Par likumu piemērošanu mantojuma lietās”. Grām: Latvijas Republikas Augstākās Tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990–1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas v/u Tiesiskās informācijas centrs, 1995, 81. lpp.

¹⁹ Ministru kabineta noteikumi Nr. 1009 “Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu”: MK noteikumi. 27.12.2005. Latvijas Vēstnesis, 30.12.2005., Nr. 210 (3368). Zaudējuši spēku ar 01.07.2008.

²⁰ Onckulis K. Mantojuma pieņemšanas ar inventāra tiesību problemātika. Bakalaura darbs. Rīga: LU, 2018, 9. lpp.

²¹ LR AT Civillietu departamenta 2018. gada 15. marta Lēmums lietā Nr. SKC-602/2018.

Apkopojot iepriekš minēto, ir secināms, ka attiecībā uz inventāra tiesību ilgstoši ir pastāvējušas divu veidu izpratnes:

- inventāra (inventāra saraksta) sastādīšana un inventāra tiesība var kalpot kā instruments mantniekam, lai tādējādi mantnieks pirms mantojuma pieņemšanas varētu apzināt un izvērtēt mantojuma apmēru;
- inventāra tiesības izmantošana ir mantnieka privilēģija, kuru viņš var izmantot, mantojumu pieņemot, lai ierobežotu savu atbildību pār mantojuma atstājēja parādiem.

Tomēr maz ticams, vai divu dažādu, kaut arī argumentētu, viedokļu pastāvēšana blakus ir pareiza un vēlama, tādēļ būtu jāizšķiras par turpmāk atbalstāmāko risinājumu, jo īpaši ņemot vērā, ka joprojām turpinās CL Mantojuma tiesību modernizēšana²². Šajā sakarā ir atzīts, ka “sistēmiski tulkojot Civillikuma normas, secināms, ka pamatā tās garantē mantot acinātā tiesības pirms mantojuma pieņemšanas iepazīties ar tā sastāvu, ir nepieciešams saskaņot procesuālas normas”²³, un piedāvāts papildināt Notariāta likuma 252. pantu ar jaunu mantošanas iesnieguma veidu – iesniegumu par mantojuma inventāra sastādīšanu²⁴. Tādējādi tiktu garantētas mantnieka tiesības, kas viņam piešķirtas ar CL 696. pantu. Kopumā ir jāatzīst šāda viedokļa pareizība, ja inventāra tiesība tiek atzīta par instrumentu mantniekam, ar kura palīdzību viņš pirms mantojuma pieņemšanas var apzināt un izvērtēt mantojuma apmēru. Tomēr tikai šādi grozījumi nepadara skaidrāku CL 708. un CL 709. panta izpratni, vienīgi ar loģisku un saprātīgu veidu iedzīvina praksē CL 696. pantu.

Jāatzīst, šī raksta autore ieskatā, iespējams, pareizākais risinājums būtu kompleksa visu tiesību normu (gan materiālo, gan procesuālo), kuras regulē inventāra tiesību un inventāra saraksta sastādīšana, ieskaitot CL 696. pantu, pārskatīšana. Ja CL 696. pants paredz mantot acinātā tiesības, tad attiecīgi ir radāms skaidrs un saprotams mehānisms, kā to darīt, piemēram, skaidri paredzot šim nolūkam sastādīt inventāru jeb inventāra sarakstu. Savukārt, saglabājot mantnieka tiesības izvēlēties, vai pieņemt mantojumu ar inventāra tiesību, loģiskākais risinājums būtu atļaut mantniekam izvērtēt sastādīto inventāra sarakstu, uzaicinājuma ietvaros zvērinātām notāram pieteiktās kreditora pretenzijas un tad izlemt – pieņemt vai atraidīt mantojumu, un, ja pieņemt – tad ar vai bez inventāra tiesības, balstoties jau uz sastādīto inventāra sarakstu. Tikai šādā veidā pieņemtu mantojumu varēs atzīt par mantnieka apzinātas un izsvērtas rīcības rezultātu. Saskaņotus un saprotamas materiālās un procesuālās normas ne tikai atvieglot tiesību piemērotāju ikdienu, bet galvenais – mantnieki neiegūs “kaķi maisā”. Diemžēl patlaban pastāvošā sistēma liek pamatoti secināt, ka: “[..] spēkā esošais

²² MK rīkojums Nr. 797 “Par Konceptiju par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju”: MK rīkojums. 19.11.2009. Latvijas Vēstnesis, 184 (4170), 24.11.2009. Sk. arī: <https://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/publiskie-iepirkumi/petijuma-civillikuma-mantojuma-tiesibu-dalas-tiesiska-regulejuma-problemjautajumi-un-to-modernizacij> [aplūkots 19.05.2019.].

²³ Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjaudājumi un to modernizācijas nepieciešamība. Gala nodevums. Latvijas Zvērinātu notāru padome. Rīga, 2017, 61. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 19.05.2019.].

²⁴ *Ibid.*, 62. lpp.

notariālais process liek mantniekam izlemt par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību, pirms vēl viņam ir iespēja iepazīties ar sastādīto mantojuma inventāru.”²⁵

Inventāra tiesības termiņš un mantnieka atbildības apmērs

Tomēr jautājums par iespējamo skaidrības ieviešanu par inventāra tiesību pēc būtības skatāms atrauti no jautājuma par Civillikumā noteikto inventāra tiesības termiņu.

Saskaņā ar CL 709. panta pirmo daļu, “[m]antniekam, kas grib izlietot inventāra tiesību, ne vēlāk par diviem mēnešiem no ziņu saņemšanas par mantojuma atklāšanas jāgriežas pie notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru tiesu izpildītājam pēc Civilprocesa likumu noteikumiem, vai likumā norādītajos gadījumos – bāriņtiesai”. Savukārt, CL 708. panta otrā daļa paredz, ka: “[a]izbildņi, aizgādņi un citi mantnieka vietnieki pieņem viņam pienākošos mantojumu arvien tikai ar inventāra tiesību.” Tas nozīmē, ka mantniekam, kurš ir sasniedzis pilngadību un kuram nav ierobežota rīcībspēja, griba par inventāra tiesības izmantošanu ir jāizsaka divu mēnešu laikā no mantojuma atklāšanās brīža. “Apstiprināšana uz inventāra tiesības pamata var notikt tikai tad, ja attiecīgais mantnieks iesniedz inventāra sarakstu noteiktajā termiņā, pretējā gadījumā inventāra tiesība zūd.”²⁶ Tāpat ir atzīts, ka: “Civillikuma 709. panta regulējums norāda uz to, ka inventāra tiesības izmantošanai nepieciešami šādi soļi, kas vispārējā gadījumā izvedami minētajā 2 mēnešu laikā: a) mantnieka vērsšanās pie zvērināta notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru, b) inventāra saraksta sastādīšana, c) inventāra saraksta iesniegšana zvērinātam notāram ar lūgumu izdarīt uzaicinājumu un apstiprināt mantojuma tiesībās ar inventāra tiesību (mantojuma lietas uzsākšana).”²⁷ Tātad inventāra tiesības iegūšana paredz konkrētus priekšnoteikumus, kas mantniekam ir jāizpilda, citādi viņš nevar izlietot šo tiesību²⁸.

Savukārt, saskaņā ar Notariāta likuma 307. pantu, “[i]esniegumu par mantojuma pieņemšanu uz inventāra tiesības (Civillikuma 709. pants) pamata var iesniegt divu mēnešu laikā no dienas, kad mantniekiem kļuvis zināms par mantojuma atklāšanos”. Šī procesuālā norma atbilst jau iepriekš analizētajam viedoklim, ka inventāra tiesību var izmantot tikai mantnieks, mantojumu pieņemot. Līdz ar to ir noskaidrojams, kas mantniekam tiešām ir darāms minēto divu mēnešu termiņā, kurš kopumā ir atzīstams par īsu termiņu.

Vērtējot CL 709. pantu, jau iepriekš ir ticis norādīts, ka ir “[j]āapspiež, cik pamatota ir prasība pieteikt inventāra tiesību (Civillik. 709. p. 1. d.) tikai divu mēnešu laikā. Arī bez tā Civillik. 709. pants ir pretrunīgs, jo 1. daļa runā par inventāra tiesības

²⁵ Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjautājumi un to modernizācijas nepieciešamība. Gala nodevums, 60. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 19.05.2019.].

²⁶ Ibid., 84. lpp.

²⁷ Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjautājumi un to modernizācijas nepieciešamība. Gala nodevums. Latvijas Zvērinātu notāru padome. Rīga, 2017, 84. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 19.05.2019.].

²⁸ Mitans R., 3. lpp.

“pieteikšanu” (t. i., lūgumu uzdot sastādīt inventāru) divu mēnešu laikā, bet 2. daļa – par inventāra “sastādīšanu” šajā pašā termiņā”²⁹.

CL 709. pants nav vērtējams atrauti no jau iepriekš minētā CL 708. panta, kas paredz, ka “[n]o 707. pantā uzliktā pienākuma atbildēt par mantojuma atstājēja parādiem ar savu paša mantu mantinieks var atsavināties, ja viņš izlieto inventāra tiesību, t. i., sastāda likumā noteiktā laikā visa mantojuma inventāru” (panta 1. daļa). Tādējādi inventāra tiesības izmantošanas saturs ir likumā noteiktā inventāra sastādīšana. Jautājums – kas ir “likumā noteiktais laiks”? Diemžēl CL 708. pants uz šo jautājumu atbildi nesniedz, bet CL 709. pants runā par to, ka mantiniekam divu mēnešu laikā jāvēršas pie notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru, tātad – nevis divu mēnešu laikā jā sastāda inventārs (inventāra saraksts), bet gan jāvēršas pie notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāru. “No šāda regulējuma izriet tas, ka Civillikuma 708. pantā noteiktais formulējums “likumā noteiktā laikā” vai nu nepastāv kā tāds, vai arī to var vērtēt tikai kopskatā ar procesuālajām normām, kas regulē tiesu izpildītāju vai bāriņtiesas locekļu amata pienākumu veikšanas administratīvos termiņus.”³⁰

Līdz ar to, CL 709. pantu vērtējot kopā ar Notariāta likuma 307. pantu, ir secināms, ka mantiniekam divu mēnešu laikā ir jāvēršas pie zvērināta notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāra sarakstu un jāiesniedz mantošanas iesniegums par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību. Savukārt inventāra jeb inventāra saraksta sastādīšana neietilpst šo divu mēnešu laikā un ir tieši atkarīga gan no zvērināta tiesu izpildītāja vai bāriņtiesas iespējām, mantojuma apmēra un sastāva u. c. apstākļiem. Tas savukārt vēlreiz apliecina jau minēto, ka faktiski vēl pirms iepazīšanās ar inventāra sarakstu mantiniekam ir jāizlemj par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību. Turklāt ir būtiski norādīt, ka šis jautājums ir izlemjams arī vēl pirms kreditora pretenziju pieteikšanas, jo kreditoru pretenzijas piesakāmas uzaicinājumā noteiktajā termiņā, kurš, pēc Notariāta likuma 297. panta, nedrīkst būt īsāks par trim mēnešiem no uzaicinājuma publicēšanas dienas. Protams, nenoliedzami, ir iespējamās situācijas, kad mantinieks pie zvērināta notāra vērsas ļoti savlaicīgi, lūdzot izsludināt mantojuma atklāšanos un uzdot sastādīt inventāra sarakstu, mantojums nav plašs un sarežģīts, inventāra saraksta sastādīšana neaizņem daudz laika, un mantinieks vēl pirms divu mēnešu notecējuma pagūst iepazīties ar inventāra sarakstu un izteikt gribu par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību. Tomēr mantinieks nekādā veidā nevar pagūt iepazīties ar uzaicinājumā pieteiktajām kreditoru pretenzijām, jo uzaicinājuma termiņš nebūs beidzies. Līdz ar to realitātei atbilstoša, izsvērtā mantojuma izvērtēšana vienalga nevar notikt.

Tāpēc būtu apsverams jautājums gan par to, kādā termiņā ir sastādāms inventāra saraksts, gan arī par to, vai vispār nebūtu paredzama mantinieka tiesība mantojumu pieņemt aizvien tikai ar inventāra tiesību³¹. Pēdējā gadījumā nebūtu vajadzības pēc papildu termiņiem inventāra tiesības izmantošanai, bet ne pēc termiņa inventāra saraksta

²⁹ Bulavs P., Solovjakovs J., Šermukšnis I., Virko E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Rīga: Tieslietu ministrija, 2007, 17. lpp. Pieejams: <https://tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 19.05.2019.].

³⁰ Onckulis K. Mantojuma pieņemšanas ar inventāra tiesību problemātika. Bakalaura darbs, 24. lpp.

³¹ Sk., piemēram, Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjaudājumi un to modernizācijas nepieciešamība. Gala nodevums. Latvijas Zvērinātu notāru padome. Rīga, 2017, 85. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> (aplūkots 19.05.2019.).

sastādīšanai. Šādā gadījumā arī vairs nebūtu aktuāls iepriekš analizētais jautājums par to, kuru izpratni par inventāra tiesības saturu atbalsta materiālās un procesuālās normas, jo mantinieks pieņemtu mantojumu aizvien tikai ar inventāra tiesību un tā būtu izmantojama, tikai mantojumu pieņemot. Papildus būtu arī jāizvērtē, vai nav nepieciešams noteikt atšķirīgus uzaicinājuma termiņus kreditoriem, lai mantinieki arvien, pirms lēmuma par mantojuma pieņemšanu vai atraidīšanu pieņemšanas, var iepazīties ar pieteiktajām kreditoru pretenzijām. Tāpēc kreditoriem būtu nosakāms īsāks termiņš nekā mantiniekiem.

Ne mazāk svarīgs jautājums inventāra tiesības sakarā ir arī jautājums par mantinieka atbildības apmēru. Proti, CL 711. pants paredz, ka “[m]antnieks, kas pieņēmis mantojumu ar inventāra tiesību, atbild par mantojuma atstājēja parādiem un citiem prasījumiem pret to tikai šā mantojuma apmērā, un bez tam viņam ir tiesība atvilkt no tā vajadzīgās summas mantojuma atstājēja apbedīšanai, inventāra sastādīšanai un citiem tiesu izdevumiem. Viņa paša prasījumi neizbeidzas, bet tie nolīdzināmi no mantojuma pēc to priekšrocībām.” CL 382. pantā definē, kas ietilpst mantojumā, turpretim par jēdzienu “mantojuma apmērs” šādas skaidrības nav. Ir norādīts, ka “[m]antojums ir aktīvu un pasīvu kopība, un tikai šīs mantas kopības apmērā iestājas mantinieka atbildība ar inventāra tiesību”³², tomēr minētais neatbild uz jautājumu par to, kas ir mantojuma apmērs – paši mantojuma masas priekšmeti, kas norādīti inventāra sarakstā, vai šo priekšmetu vērtība.

Rakstā jau minēts, ka pirms Civillikuma pieņemšanas bija atzīts, ka, pieņemot mantojumu ar inventāra tiesību, mantinieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem tikai mantojuma vērtības apmērā³³. Arī drīz pēc Civillikuma pieņemšanas juridiskajā literatūrā tika atzīts, ka mantinieks atbild par mantojuma atstājēja parādiem tikai saņemtā mantojuma vērtības apmērā un atsvabinās no atbildības par šiem parādiem ar savu pašu mantu³⁴. Tātad secināms, ka būtībā tiesību doktrīna atbalsta likuma tulkojumu, ar kuru mantinieka atbildība ir aprobežota ar mantojuma aktīvu vērtību. Tomēr, ņemot vērā, ka inventāra tiesības regulējumā kopumā būtu ieviešama skaidrība un noteiktība, arī jautājumā par mantinieka atbildību būtu skaidri nosakāms, vai tā ir ierobežota ar mantu vai ar mantas vērtību.

Kopsavilkums

1. Pēc tiesību doktrīnas un prakses izpētes secināms, ka inventāra tiesībai ilgstoši ir pastāvējušas divu veidu izpratnes:
 - inventāra tiesība tiek saprasta kā inventāra (inventāra saraksta) sastādīšana, un inventāra tiesība šādā gadījumā kalpo kā instruments mantiniekam, lai mantinieks pirms mantojuma pieņemšanas varētu apzināt un izvērtēt mantojuma apmēru;

³² Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.–840. pants), 184. lpp.

³³ Drande J., 39. lpp.

³⁴ Mitans R., 3. lpp.

- inventāra tiesības izmantošana ir mantnieka privilēģija, kuru viņš var izmantot, mantojumu pieņemot.

Šāds duālisms būtu novēršams, ieviešot vienotu un skaidru inventāra tiesības izpratni kā materiālajās, tā arī procesuālajās normās, pirmkārt, saskaņojot CL 696., 708., 709. pantu un Notariāta likuma 307. pantu.

2. Ja CL 696. pants paredz mantot aicinātā tiesības, tad attiecīgi ir radāms skaidrs un saprotams mehānisms, kā to darīt, piemēram, skaidri paredzot šim nolūkam sastādīt inventāru jeb inventāra sarakstu. Saglabājot mantnieka tiesības izvēlēties, vai pieņemt mantojumu ar inventāra tiesību, loģiskākais risinājums būtu atļaut mantniekam izvērtēt sastādīto inventāra sarakstu, uzaicinājuma ietvaros zvērinātam notāram pieteiktās kreditora pretenzijas un tad izlemt – pieņemt vai atraidīt mantojumu, un, ja pieņem, – tad ar vai bez inventāra tiesības, balstoties jau uz sastādīto inventāra sarakstu.
3. CL 709. pantā un Notariāta likuma 307. pantā minētais divu mēnešu termiņš neietver inventāra saraksta sastādīšanas laiku, bet uzliek par pienākumu mantniekam divu mēnešu laikā vērsties pie zvērināta notāra ar lūgumu uzdot sastādīt inventāra sarakstu un iesniegt mantošanas iesniegumu par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību. Tomēr nereti nav iespējams pagūt sastādīt pašu inventāra sarakstu minēto divu mēnešu laikā, tāpēc bieži mantniekiem griba par mantojuma pieņemšanu ar inventāra tiesību jāizsaka bez paša inventāra saraksta, lai nenokavētu minēto termiņu, jo divu mēnešu termiņš nav pagarināms vai atjaunojams.
4. Tomēr vienlaikus būtu arī izsverams, vai mantojuma pieņemšana ar inventāra tiesību nebūtu grozāma fundamentāli, paredzot mantnieka tiesību mantojumu pieņemt aizvien tikai ar inventāra tiesību, tāpat kā šobrīd to dara mantnieka aizbildņi vai aizgādņi. Šādā gadījumā atkrustu diskusija par inventāra tiesības izmantošanas termiņiem, jo tie būtu tādi paši kā mantojuma pieņemšanas termiņi.

BIBLIOGRĀFIJA

1. Bukovskis V. Civilprocesa mācību grāmata. Rīga: autora izdevums, 1933.
2. Čakste K. Civilprocess. 1937.–1940. gada lekcijas. Rīga: [b. i.].
3. Damane L., Zīle K. Mantojuma masas būtība un sastāvs, tā izpratnes problēmjaudājumi. Grām: Latvijas Republikas Satversmei – 95. Latvijas Universitātes 75. zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017, 140.–146. lpp.
4. Drande J. Mantojuma lietu kārtošana. Rīga: Zemnieku domas, 1937.
5. Gencs Z. Mantošana. Zinātniski praktisks komentārs. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2002.
6. Gencs Z. Civillikuma komentāri. Otrā daļa. Mantojuma tiesības (655.–840. pants). Tiesu namu aģentūra, 2012.
7. Kalniņš V. Romiešu civiltiesību pamati. Rīga: Zvaigzne, 1977.
8. Mītans R. Inventara tiesība. Pašvaldības darbs. Latvijas pagastu darbvežu biedriba, 1939. Nr. 1. 1.–5. lpp.
9. Onckulis K. Mantojuma pieņemšanas ar inventāra tiesību problemātika. Bakalaura darbs. Rīga, LU, 2018.

Juridiskā prakse

10. Civillikums: LV Likums. 28.01.1937. Valdības Vēstnesis, 22.02.1937., Nr. 42.
11. Notariāta likums: LV Likums. 01.06.1993. Latvijas Vēstnesis, 09.07.1993., Nr. 48.
12. Ministru kabineta noteikumi Nr. 618 "Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu": MK noteikumi. 04.08.2008. Latvijas Vēstnesis, 22.08.2008., Nr. 130 (3914).
13. MK rikojums Nr.797 "Par koncepciju par Civillikuma Mantojuma tiesību daļas modernizāciju": MK rikojums. 19.11.2009. Latvijas Vēstnesis, 24.11.2009., Nr. 184 (4170).
14. Ministru kabineta noteikumi Nr. 1009 "Noteikumi par mantojuma reģistra un mantojuma lietu vešanu": MK noteikumi. 27.12.2005. Latvijas Vēstnesis, 30.12.2005., Nr. 210 (3368). *Zaudējuši spēku ar 01.07.2008.*
15. LR AT Civillietu departamenta 2018. gada 15. marta Lēmums lietā Nr. SKC-602/2018.
16. LR AT 1995. gada 27. marta Plēnuma lēmums Nr. 1 "Par likumu piemērošanu mantojuma lietās". Grām: Latvijas Republikas Augstākās Tiesas plēnuma lēmumu krājums 1990–1995. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas v/u Tiesiskās informācijas centrs, 1995.

Interneta resursi

17. Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjautājumi un to modernizācijas nepieciešamība. Gala nodevums. Latvijas Zvērinātu notāru padome. Rīga, 2017, 61. lpp. Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 19.05.2019.].
18. Bulavs P., Solovjakovs J., Šermukšnis I., Virko E. Identificētie problēmu jautājumi Latvijas Republikas mantojuma tiesību regulējumā. Rīga: Tieslietu ministrija, 2007. Pieejams: <https://tm.gov.lv/lv/nozares-politika/petijumi> [aplūkots 19.05.2019.].
19. Krauze R. Mantojuma pieņemšana. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/53095> [aplūkots 18.05.2019.].
20. Iepirkums "Pētījuma "Civillikuma Mantojuma tiesību daļas tiesiskā regulējuma problēmjautājumi un to modernizācijas nepieciešamība" veikšana". Pieejams: <https://www.tm.gov.lv/lv/ministrija/publiskie-iepirkumi/petijuma-civillikuma-mantojuma-tiesibu-dalas-tiesiska-regulejuma-problemjautajumi-un-to-modernizacij> [aplūkots 19.05.2019.].